

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ЛАКІЗА ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 658.5:346

**РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ**

**Спеціальність 08.00.04 - економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник народної освіти України
КУЗЬМІН ОЛЕГ ЄВГЕНОВИЧ,
Національний університет «Львівська політехніка»,
директор Навчально-наукового інституту економіки
і менеджменту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
БАТЧЕНКО ЛЮДМИЛА ВІКТОРІВНА,
Київський національний університет культури і
мистецтв,
професор кафедри готельно-ресторанного бізнесу

кандидат економічних наук, доцент
ГУК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»,
доцент кафедри менеджменту

Захист відбудеться «07» грудня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, IV н.к., ауд. 209-А).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «02» листопада 2018 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради, к.е.н., доц.

Завербний А. С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства залежить від його здатності вчасно виявляти та усувати відхилення, недоліки, збої, неузгодженості тощо, які виникають в процесі його функціонування. В умовах динамічності зовнішнього та внутрішнього середовища для якісної реалізації корегувальних заходів застосування вже існуючих способів не є достатнім через їх часткову неузгодженість, складність виконання, що інколи унеможливує прогнозування змін, які можуть бути викликані цими діями. Вивчення та врахування теоретичних та прикладних аспектів методів, які дають змогу регулювати діяльність підприємства з урахуванням впливу багатьох факторів, дозволить керівникам приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо вибору оптимального корегувального заходу стосовно управління грошовими потоками, раціонального розподілу матеріальних, трудових, енергетичних та ін. ресурсів підприємства тощо.

Вагомий внесок у дослідження процесів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, і, зокрема, у вирішення вищезазначених проблем, зробили такі вітчизняні та іноземні науковці: Р. Акофф, І. Алдохін, Р. Аллен, І. Ансофф, К. Багриновський, Л. Батченко, М. Байє, І. Балабанов, В. Бенсон, Л. Берталанфі, С. Бір, Н. Вінер, В. Вітлінський, Н. Георгіаді, Дж. Гібсон, Є. Голубков, О. Гук, С. Давимука, Г. Добров, У. Ешби, Л. Євланов, П. Єгоров, А. Ємельянов, Н. Карданська, А. Кезін, Д. Кліланд, Н. Князевська, В. Косов, Н. Костіна, Ю. Кузнецов, О. Кузьмін, О. Ланге, О. Ларічев, Б. Литвак, Л. Ліпич, А. Мазаракі, Н. Мартиненко, О. Мельник, М. Мескон, Б. Мізюк, Б. Мільнер, О. Мних, П. Морозов, І. Немєдов, І. Олексів, В. Оппельт, О. Орлов, В. Попов, С. Саркісян, І. Скворцов, О. Суслов, Л. Терехов, І. Титаренко, Р. Трухаєв, Р. Фатхуддінов, Д. Хайман, Д. Хан, Ф. Хміль, О. Шарاپов, Г. Швиданенко, І. Яремко та інші. Наукові дослідження в цій сфері висвітлюють сутність та основні вимоги до регулювання як функції менеджменту; визначають його основні завдання; характеризують регулювання як складову управлінської дії; дають можливість здійснити класифікацію корегування за певними класифікаційними ознаками; визначають перелік факторів, за допомогою яких здійснюється формування функції регулювання на підприємстві тощо.

Разом з тим, незважаючи на значні досягнення в теорії та практиці регулювання, як функції менеджменту, має місце ототожнення понять управління та регулювання, недостатньо чітко зазначено його місце в управлінні підприємством, вимагають розроблення положення стосовно оптимізації та визначення критеріїв оцінювання альтернативних варіантів регулювальних заходів, їх впровадження та заключного комплексного оцінювання отриманих результатів.

Актуальність наведених питань, їх недостатнє теоретичне, методологічне та практичне опрацювання з урахуванням специфіки вітчизняних підприємств зумовили вибір теми та напрямки дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка» «Розвиток і вдосконалення систем менеджменту та міжнародної економічної діяльності». Матеріали використані при розробленні науково-дослідної роботи кафедри економіки підприємства та інвестицій Національного університету «Львівська політехніка» «Обґрунтування

інноваційно-інвестиційних стратегій, програм і проектів розвитку господарських структур, галузей та регіонів» (номер державної реєстрації 0113U005293), зокрема у розробленні теми увійшли розроблені автором методичні рекомендації з обґрунтування послідовності розрахунку оптимальної структури розподілу інвестицій серед видів діяльності підприємства (Розділ 3, підр. 3.2. Процедура проведення змін унаслідок регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств) (акт впровадження від 05.02.2018р.), а також «Формування та економічне оцінювання конкурентоспроможного потенціалу господарських структур» (номер державної реєстрації 0113U005292), в межах якої розглянуто розроблені автором методичні підходи до економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємства (Розділ 2, підр. 2.3. Оцінювання розроблених корегувальних дій) (акт впровадження від 05.02.2018 р.); «Розвиток процесно – структурованого менеджменту в умовах транскордонного співробітництва підприємств» (номер державної реєстрації 0115U001463), де автором запропоновано розроблення інструментарію регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств (Розділ 3, підр. 3.1. Економіко-математична модель регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств) (акт впровадження від 15.05.2018 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використані при розробленні держбюджетної теми Національного університету «Львівська політехніка» «Моделювання та синтезування нових багатокомпонентних функціональних матеріалів з прогнозованою структурою та властивостями» (номер державної реєстрації № 0116U004142, 2018 р.), в межах якої використані пропонувані методичні підходи до раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємств, в результаті чого за допомогою перерозподілу ресурсів суб'єктів господарювання шляхом їх наближення до найбільш оптимального стану отримується можливість прийняття раціональних регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності (Розділ 3, підр. 3.2. Процедура проведення змін внаслідок регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств) (акт впровадження від 18.05.2018 р.).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретичних положень і методико-практичних рекомендацій регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення в роботі завдань теоретичного, методичного та прикладного характеру:

- уточнити трактування категорій «управління», «система управління», «регулювання», «система регулювання», «корегування», «зворотній зв'язок», виокремити місце регулювання у системі управління виробничо-господарською діяльністю підприємства;
- розвинути класифікацію видів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, визначити та розкрити їх змістове наповнення;
- розвинути модель взаємозв'язку ознак корегувальних заходів і результатів діяльності підприємств;
- удосконалити економіко-математичну модель механізму регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств;

- удосконалити метод раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємств;
- запропонувати модель економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств.

Об'єктом дослідження є процес регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств.

Предметом дисертаційної роботи є теоретичні положення, методологічні підходи та прикладні аспекти удосконалення функції регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі дисертаційного дослідження було використано наступні методи наукових досліджень: історико - хронологічного та морфологічного аналізу – з метою уточнення понятійно - категоріального апарату під час написання роботи (усі розділи дисертації); аналізу та синтезу - для вивчення об'єкта та предмета дослідження (усі розділи дисертації); систематизації, порівняння та узагальнення – задля уточнення основного змістовного наповнення, етимології та сутності категорій «управління», «регулювання», «процес управління», «процес регулювання», «система регулювання» (підр. 1.1), а також для розроблення типології видів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств (підр. 1.2); метод структурної декомпозиції – для виокремлення елементів системи регулювання (підр. 1.1); групування - з метою виокремлення етапів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств (підр. 1.3); постадійно-етапної моделі вибору оптимального регулювального заходу, а також процесу формування варіантів корегувальних заходів (підр. 2.2) послідовності економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності (підр. 3.3); підприємства методи прикладної статистики, динамічного та структурного аналізу – для дослідження взаємозв'язку забезпечувальних характеристик регулювальних заходів і результатів діяльності підприємств (підр.2.1); метод експертних оцінок - в процесі розроблення анкети та збору інформації; а також відповідні методи опрацювання анкетних даних – з метою виявлення достовірності отриманої в процесі опитування інформації (підр.2.1); розрахунково-аналітичний метод – задля діагностування відхилень у функціонуванні виробничо-господарської системи (підр. 2.2); формалізації та економіко-математичного моделювання залежності між результатами корегувальних заходів та величиною ресурсів, витрачених на їх реалізацію (підр. 2.3), а також регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства (підр. 3.1); метод раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємства – з метою побудови та розв'язку оптимізаційної задачі пошуку оптимального розподілу ресурсів підприємства серед напрямків його виробничо-господарської діяльності (підр. 3.2); графічний - задля наочного відображення теоретичного та прикладного матеріалу дисертаційного дослідження (усі розділи дисертації).

Інформаційною основою дослідження є праці провідних вітчизняних і зарубіжних науковців за проблемою; опубліковані в періодичних виданнях матеріали, що стосуються окремих аспектів регулювання; актуальна статистична інформація Державного комітету статистики управління статистики України та Головного управління статистики у Львівській області; форми фінансової звітності суб'єктів підприємницької діяльності, їх управлінська документація; експертні дослідження та результати їх впровадження;

інтернет-джерела; матеріали практики здійснення корегувальних заходів на вітчизняних підприємствах, отримані автором у результаті проведених досліджень та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше розроблено:

— модель економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств, яка базується на урахуванні нелінійних змін цільового критерію економічної ефективності підприємства, що дає змогу уточнити ідентифікацію характеру впливу регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства на його поточний та перспективний стан;

удосконалено:

— механізм побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства, яка, на відміну від існуючих, враховує експоненційну залежність обсягу реалізації продукції від величини інвестицій та динаміки попиту на ринку, що дає змогу точніше оцінити рівень стратегічної незалежності підприємства відносно несприятливих коливань у структурі споживчого попиту та раціональності інвестиційних рішень, які приймаються у сфері виробничо-господарської діяльності підприємства;

— метод раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємства, який відрізняється від існуючих тим, що на основі теорії портфельних інвестицій дає змогу побудувати та розв'язати оптимізаційну задачу пошуку оптимального розподілу ресурсів підприємства серед напрямків його виробничо-господарської діяльності;

дістали подальший розвиток:

— тлумачення категорій регулювання (термінів «регулювання», «система регулювання», «зворотний зв'язок», «регулятор», «коригування» тощо) та побудова ієрархічної узгодженості між управлінням та регулюванням, які дали змогу розглянути регулювання як особливий вид управлінської діяльності, який виникає й видозмінюється як реакція керуючої системи на впливи внутрішнього чи зовнішнього середовища, і полягає у вирівнюванні відхилень регульованої величини від заданого значення (норми, яка визначається топ менеджментом та стейкхолдерами підприємства), збоїв, недоліків тощо через розроблення і впровадження заходів для підтримання системи встановлених параметрів в заданих межах;

— класифікація видів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств згідно таких ознак, як наявність зворотного зв'язку, спосіб регулювання, характер заданого впливу, форма перехідного процесу, напрям здійснення, та, на відміну від існуючих, дає можливість формувати комплексну інформаційну базу щодо різноманітних особливостей здійснення регулювальних заходів;

— модель взаємозв'язку забезпечувальних характеристик коригувальних заходів і результатів діяльності підприємств, яка, на відміну від інших, відображає вплив чинників макrorівня на стан виробничо-господарської діяльності шляхом їх ієрархічної класифікації, що дає змогу більш ретельно описати взаємозалежність між чинниками зовнішнього середовища підприємств та результатами їх виробничо-господарської діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні методико-прикладного забезпечення регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, що спрямоване на підвищення результативності їх функціонування.

Отримані результати дисертаційної роботи впроваджено в діяльність низки вітчизняних переробних підприємств: ПрАТ «Львівський локомотиворемонтний завод» (довідка № 1439 від 22.12.2017 р.), ТОВ «Мікро-Ф» (довідка № 145 від 25.02.2018 р.), ТОВ «Кава зі Львова» (довідка №14/175 від 10.11.2017 р.).

Основні положення дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовувались під час викладання дисциплін: «Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності» та «Технологія зовнішньоекономічних операцій і міжнародні інформаційні системи» (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх форм навчання спеціальності 073 «Менеджмент»), «Інноваційний менеджмент» (для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти всіх форм навчання спеціальності 073 «Менеджмент») (довідка №67-01-1086 від 13.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, викладені у роботі, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи було розглянуто та схвалено на таких міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: IV міжнародна наукова конференція студентів та молодих учених» (м. Донецьк, 11 листопада 2003 р.); «Проблеми управління міжнародною економічною діяльністю: Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих науковців» (м. Львів, 22-23 квітня 2004 р.); Управління у XXI столітті: погляд молодих вчених: Всеукраїнська наукова конференція молодих науковців (м. Хмельницький, Україна, 27-28 лютого 2004 р.); «Наука і вища школа: XII міжвузівська студентська наукова конференція» (м. Запоріжжя, 20 травня 2004 р.); Маркетинг та логістика в системі менеджменту: V Міжнародна науково-практична конференція. (м. Львів, 7-9 жовтня 2004р.); «Економіка і маркетинг в XXI сторіччі: V Міжнародна конференція студентів та молодих вчених» (м. Донецьк, 14-16 травня 2004 р.); «Проблеми розвитку підприємств и нових економічних структур в современных условиях: Всеукраинская научно-практическая конференция» (м.Донецк, 20-21 травня 2004 р.); «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: V Міжнародна наукова конференція студентів та молодих учених» (м. Донецьк, 12 грудня 2004р.); «Маркетинг та логістика в системі менеджменту: VI міжнародна науково-практична конференція» (м. Львів, Україна, 9-11 листопада 2006 р.); «Проблеми управління експортно-імпортою діяльністю: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція» (м. Львів, 13 травня 2014 р.); «Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах інтеграції: досягнення та проблеми: Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція» (м. Харків, 19-22 жовтня 2016 р.); «Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання: VI всеукраїнська науково-практична Інтернет – конференція» (м. Харків, 17 листопада 2016 р.); «Глобальні проблеми економіки та фінансів: X Міжнародна науково-практична конференція» (м. Київ-Прага-Відень, 28 лютого 2018 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 25 наукових праць серед яких: 9 статей у наукових фахових виданнях України (з них 3 статті у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних), 1 стаття у науковому періодичному виданні іноземної держави, 14 тез доповідей на конференціях, 1 стаття, що додатково відображає результати дисертації. Загальний обсяг друкованих праць – 8,47 друк. арк., з них особисто автору належить 7,04 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, її основний зміст викладено на 176 сторінках. Робота містить 10 таблиць, 23 рисунки, 23 додатки, список використаних джерел із 233 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, ключові завдання, об'єкт, предмет, теоретичну та методологічну базу дослідження, висвітлено наукову новизну, прикладне значення отриманих результатів роботи стосовно регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі «Теоретичні та прикладні засади регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств»** обґрунтовано сутність та значення понять управління, корегування та регулювання в системі менеджменту підприємств, розвинуто типологію, а також виокремлено ключові етапи процесу регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств.

Результати вивчення літературних джерел за досліджуваною проблематикою вказують на те, що на сучасному етапі в термінології наукової спільноти та представників суб'єктів господарювання поширені такі поняття, як «управління», «регулювання», «корегування», що зумовлено мінливістю внутрішнього та зовнішнього середовищ функціонування. Водночас як серед науковців, так і серед практиків бізнесу часто простежується ототожнення понять «управління» та «регулювання». Опрацювання, аналізування та узагальнення поглядів учасників академічної, наукової та підприємницької спільнот дає змогу ідентифікувати визначальну відмінність між ними, яка полягає у тому, що управління є цілеспрямованим впливом керувальної системи на керовану, а також визначенням кожного значення змінної норми системи регулювання.

В свою чергу регулювання є загальною функцією менеджменту, яка скерована на вирівнювання відхилень від норми, кожне значення якої визначається управлінням. Таким чином процеси регулювання виступають невід'ємною складовою процесів управління, визначають принципи функціонування у відносно закритій частині функціональних систем суб'єктів господарювання, а їх керувальні системи забезпечують оброблення інформації про зовнішнє середовище та є їх відкритими частинами. Що стосується категорії «корегування», то вона зазвичай вживається в контексті унесення корективів, поправок у що-небудь, що дає змогу стверджувати про те, що корегування є також елементом регулювання, яке реалізовується за допомогою корегувальних заходів. Таким чином, отримані напрацювання дають можливість розглядати регулювання як особливий вид управлінської діяльності, який виникає й видозмінюється як реакція керувальної системи на впливи внутрішнього чи зовнішнього середовища, і полягає у корегуванні регульованої величини до бажаного значення (норми, яка визначається управлінням),

усуненні збоїв, недоліків тощо через розроблення та впровадження відповідних заходів для підтримання системи наперед визначених та встановлених параметрів.

Беручи до уваги існування широкого спектру провадження регулювальних заходів, з'являється необхідність формування систематизованого уявлення щодо усіх можливих варіантів їх здійснення. На підставі аналізування літературних джерел та практики функціонування суб'єктів господарювання класифікацію регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств доповнено введенням низки класифікаційних ознак: 1) наявність зворотного зв'язку (замкнене (з жорстким та з гнучким зворотним зв'язком (позитивне та негативне); розімкнене та комбіноване); 2) спосіб регулювання (регулювання за допомогою зовнішнього втручання; саморегулювання (неспецифічне та специфічне); саморегулювання при частковому зовнішньому втручанні); 3) характер заданого впливу (програмне; регулювання зі стеженням; екстремальне (оптимальне); адаптаційне); 4) форма перехідного процесу (затухаюче (стійке); нестійке; зростаюче); 5) напрям здійснення (пряме та непряме (статичне та астатичне)).

Регулювальні дії застосовується для реорганізування господарських процесів із метою забезпечення прибутковості та ліквідності підприємств шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків при зіставленні виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) та витрат, а також вживання заходів з усунення відхилень, які виникають в процесі оптимізації співвідношення «витрати-прибуток». На основі проведених досліджень встановлено, що регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства доцільно здійснювати у декілька етапів (рис. 1).

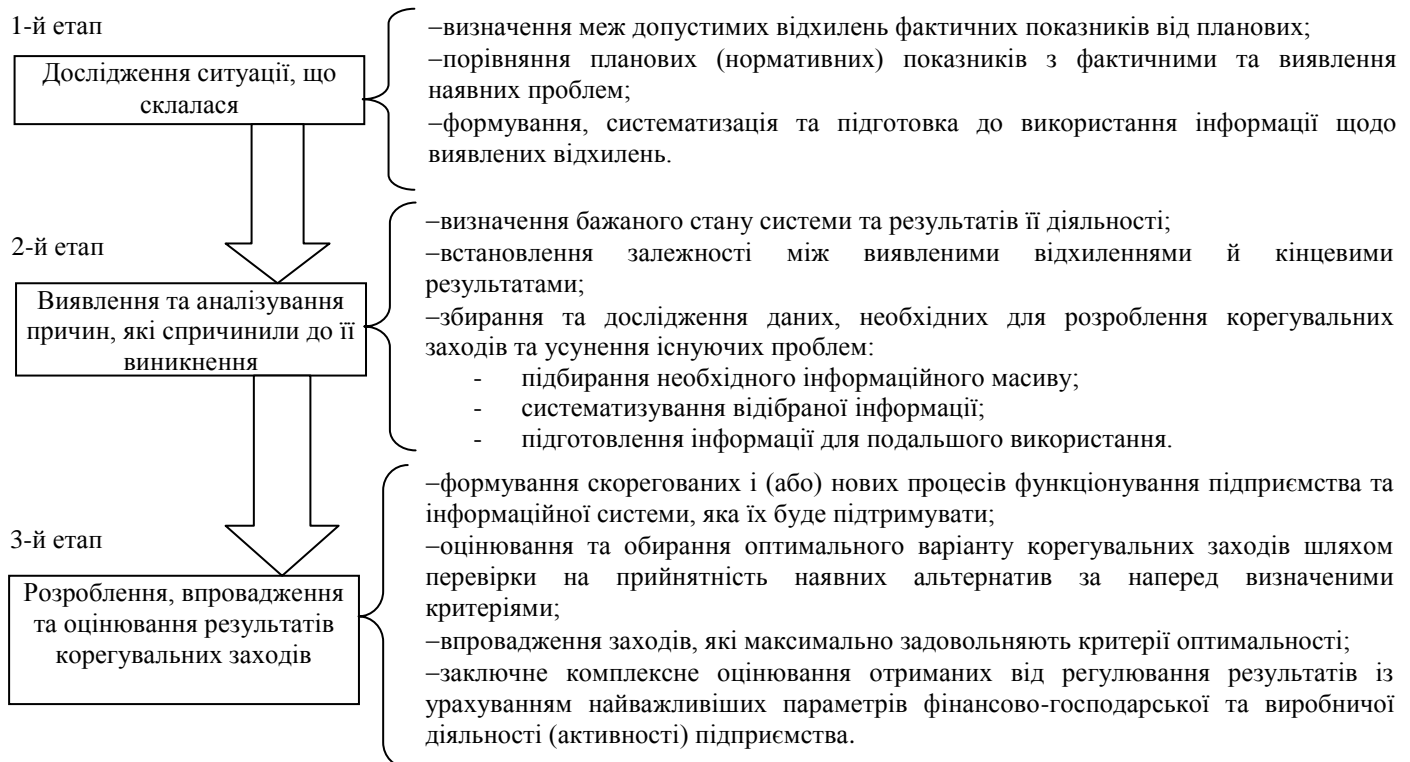

Рис. 1. Послідовність регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств

Примітка: розроблено автором

Перший та другий етапи пов'язані з поглибленим вивченням початкової дії з усунення недоліків, збоїв, відхилень, неточностей, неузгодженостей тощо; інформації про стан зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, а також нормативно-довідкової та прогнозної інформації. Результатом третього етапу мають бути конкретні

висновки про найризиковіші елементи початково визначених регулювальних дій та характеристика змін у стані підприємства в разі їх застосування.

У другому розділі «Оцінювання процесів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства» проаналізовано інформаційне забезпечення процесу розроблення корегувальних заходів, удосконалено процес формування альтернативних варіантів корегувальних заходів, а також метод оцінювання розроблених корегувальних дій.

В сучасних умовах господарювання для більшості українських підприємств актуальним є ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення процесу усунення існуючих відхилень, збоїв, недоліків, які виникають у процесі реалізації ними прийнятих до виконання планів. Зважаючи на той факт, що ринкова економіка перебуває у стані постійних і динамічних змін, актуальності набуває питання пошуку нових напрямків для аналізування причин виникнення відхилень, а, отже, й розширення наявної інформаційної бази та джерел отримання необхідної аналітичної інформації. Ця інформація повинна бути зручною для використання, неупередженою, точною, достовірною, актуальною, репрезентативною, прийнятною до порівняння відносно базових даних тощо.

Запропонована модель взаємозв'язку забезпечувальних характеристик корегувальних заходів і результатів діяльності підприємств (рис. 2) дозволяє забезпечити комплексність діагностики інформаційного забезпечення суб'єктів, відповідальних за розроблення корегувальних заходів підприємств, розглядаючи окремо її результати на макрорівні (дозволить сформулювати висновки про загальний стан галузей, об'єднаних переробною промисловістю) та мікрорівні (дасть можливість узагальнення результатів функціонування окремих підприємств).

Дослідження інформаційного забезпечення суб'єктів, відповідальних за розроблення корегувальних заходів, здійснювалось за допомогою анкетування керівників низки підприємств Львівської області (ПрАТ «Компанія Ензим», ПрАТ «Львівський локомотиворемонтний завод», Українсько-англійське СП ТОВ «Галка ЛТД», ПАТ «Концерн Хлібпром», ПАТ «Львівська кондитерська фабрика «Світоч», ТОВ «Кава зі Львова», ТОВ «Мікро-Ф» та ін.), які потрапили до складу вибірки за допомогою простого випадкового відбору. Запропонована вибірка сукупність вважається репрезентативною, оскільки вона включає підприємства різних сфер функціонування. В опитуванні взяли участь керівники інституційного (62% опитаних) та управлінського (38% опитаних) рівнів управління. З них 4% мають стаж до 1 року, 12% - 1-5 років, 27% - 5-10 років, 61% - понад 10 років. Крім того, 6% опитаних респондентів мають середню спеціальну освіту, 89% - повну вищу освіту, 5% - мають науковий ступінь.

Даними експертами було здійснено оцінювання якісних параметрів діагностики інформаційного забезпечення суб'єктів, відповідальних за розроблення корегувальних заходів, за чотирибальною шкалою: незадовільно, задовільно, добре, відмінно (табл. 1). На основі опрацювання анкетної інформації зроблено такі висновки: при формуванні інформаційного забезпечення корегувальних заходів слід використовувати кількісні методи та параметри, причому якісні параметри варто застосовувати тільки тоді, коли кількісні є недостатньо інформативними; участь в оцінюванні корегувальних заходів мають брати не тільки керівники підприємства, а й інші зацікавлені особи, що слід враховувати при формуванні інформаційного забезпечення; в інформаційному забезпеченні корегувальних заходів доцільно дотримуватись певного рівня автоматизації

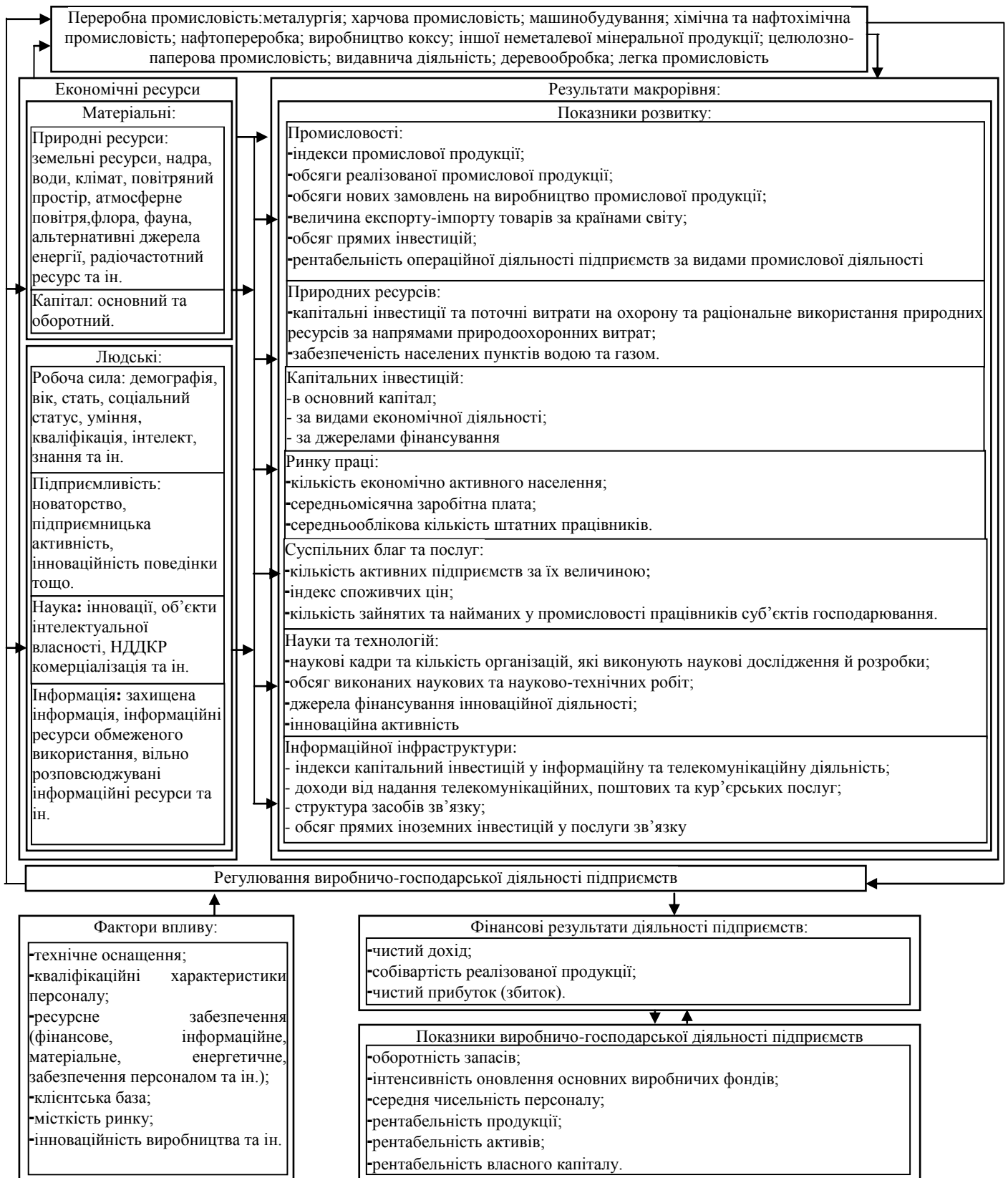

Рис. 2. Модель взаємозв'язку забезпечувальних характеристик корегувальних заходів і результатів діяльності підприємств

Примітка: сформовано автором на підставі опрацьованої літератури

під час збирання, систематизування та аналізування інформації; керівники нижньої та середньої ланок управління повинні брати активну участь у формуванні інформаційного

забезпечення, оскільки їх досвід базується на близькій взаємодії із бізнес-процесами, що відбуваються на прикладному рівні.

Таблиця 1

Результати діагностики інформаційного забезпечення суб'єктів, відповідальних за розроблення корегувальних заходів виробничо-господарської діяльності підприємств

№ з/п	Параметри оцінювання	Частка у загальній кількості досліджуваних підприємств, %			
		Незадовільно	Задовільно	Добре	Відмінно
1.	Залежність суб'єктів, відповідальних за розроблення корегувальних заходів від отриманої інформації	26,92	23,53	9,55	40,00
2.	Вчасність надходження інформація, необхідної для розроблення корегувальних заходів	40,61	38,55	8,34	12,50
3.	Обсяг наявного інформаційного масиву, необхідного для розроблення корегувальних заходів	6,59	37,64	40,30	15,47
4.	Кваліфікаційний рівень працівників, які здійснюють обробку інформації, необхідної для розроблення корегувальних заходів	8,48	8,21	8,13	75,18
5.	Рівень проблем, які виникають перед користувачами інформації в процесі розроблення корегувальних заходів	33,58	15,54	27,60	23,28
6.	Рівень автоматизації інформаційного забезпечення суб'єктів, відповідальних за розроблення корегувальних заходів	35,05	28,29	23,67	12,99
7.	Рівень відповідності наявного програмного забезпечення для обробки інформаційних потоків цілям розроблення корегувальних заходів	32,37	35,78	12,93	18,92
8.	Рівень відповідності змісту доступної інформації її реальним потребам при розробленні корегувальних заходів	35,93	31,23	21,87	10,97
9.	Рівень складності отримання необхідної інформації для розроблення корегувальних заходів	8,92	34,68	11,29	45,11
10.	Ступінь уніфікації вхідної інформації для розроблення корегувальних заходів на різних рівнях управління	11,29	5,86	24,92	57,93

Примітка: сформовано автором на основі експертного опитування

Логічним продовженням інформаційного забезпечення суб'єктів формування корегувальних заходів є формування альтернативних варіантів можливих корегувальних дій, що дозволить збільшити ефективність процесу усунення відхилень з урахуванням множини варіантів можливих рішень. Однією з особливостей процесу формування альтернативних варіантів корегувальних заходів є дослідження загальних симптомів функціонування виробничо-господарської системи на основі порівняння затрачених ресурсів та отриманих результатів. Окрім того важливим аспектом є те, що при різних видах виробничо-господарської діяльності можуть виникати цілком унікальні відхилення, вирішення яких потребує ситуаційних управлінських рішень. Це свідчить про неможливість абсолютно повного охоплення досліджуваної проблематики з точки зору теоретичного чи математичного моделювання, однак можливим є пропонування загальної концепції, яка відобразить ключові особливості її вирішення.

За індикатор стану виробничо-господарської системи пропонується використання показника ентропії, яка характеризує рівень нестабільності певної системи на основі відстеження ймовірності настання різних подій у близькому майбутньому. Для дослідження ентропії критерії діагностування відхилень у виробничо-господарській діяльності використані шляхом відстеження трьох можливих подій: зростання, зменшення, відсутність змін. На основі цього можливим є отримання розподілу ймовірності на кожен день i , таким чином, розрахунок значення ентропії для кожного із досліджуваних часових періодів, що дозволить відслідковування наближення критичних точок найбільшої нестабільності виробничо-господарської діяльності підприємств.

Оцінювання пропонує варіантів корегувальних заходів дає змогу визначити, наскільки економічно ефективним та раціональними буде їх використання на практиці, відкинути варіанти, застосування яких є недоцільним, а також забезпечити прийняття рішення щодо реалізації заходів, обраних на етапі оцінювання. Проведення детального аналізу результатів використання сформованих корегувальних заходів часто потребує формування нових параметрів функціонування виробничо-господарської системи та врахування аспектів витрачання різного роду ресурсів під час здійснення даного аналізу. Це дозволить визначити степінь впливу корегувальних заходів на ефективність функціонування підприємств через їх оцінювання з точки зору відношення результату до витрат. Представлення формалізованого варіанта функціональної залежності між параметрами оцінювання корегувальних заходів та обсягом ресурсів, витрачених на їх реалізацію, можна відобразити таким виразом:

$$r = f(c, t), \quad (1)$$

де r - параметр оцінювання корегувальних заходів, ум. од. (одиниці вимірювання визначаються, виходячи зі специфіки діяльності підприємства); c - вартість реалізації корегувальних заходів, грн.; t - тривалість процесу реалізації корегувальних заходів, часовий період (дні, тижні, місяці, роки тощо).

Зазначимо, що функція (1) повинна володіти нелінійним характером, оскільки для економічних систем характерним є аритмічний темп зміни показників, а коефіцієнти функції повинні мати однакові можливості передбачати як уповільнене, так і прискорене зростання досліджуваного параметра відносно тривалості та вартості процесу впровадження корегувальних заходів. На основі проведеного аналізу властивостей типів математичних функцій було обрано степеневий тип залежності, оскільки логарифмічна, показникова та циклічні функції не відповідають приведеним вище вимогам. У такому випадку вираз (1) можна представити у наступній формі:

$$r = \alpha \times c^\beta \times t^\lambda, \quad (2)$$

де α , β , λ - коефіцієнти степеневі моделі.

Можливими варіантами значень, які може приймати вищепропонована модель, та способами їх інтерпретування, є:

– $\beta < 0, \lambda < 0$ - за одночасного зростання вартості та тривалості корегувальних заходів значення параметра оцінювання корегувальних заходів уповільнено спадає;

– $0 < \beta < 1, 0 < \lambda < 1$ - у разі зростання вартості і тривалості корегувальних заходів, значення параметра оцінювання корегувальних заходів уповільнено зростає;

– $\beta > 1, \lambda > 1$ - у разі зростанні вартості і тривалості корегувальних заходів, значення параметра оцінювання корегувальних заходів зростає прискорено.

Залежно від характеру параметра оцінювання корегувальних заходів підприємство може прагнути як до його зростання, так і до його зниження. Беручи до уваги ситуацію, що склалася, підприємство може використовувати не один, а декілька параметрів оцінювання корегувальних заходів (наприклад, вартості та тривалості), тоді потрібно розрахувати параметри залежності, що дасть змогу отримання декількох векторів значень степеневих коефіцієнтів для всіх параметрів з подальшим зведенням цих результатів до одного показника, на основі якого буде можливим отримання однозначної відповіді про успішність корегувальних заходів. Логічним також є припущення, що підприємство може обрати для реалізації декілька корегувальних заходів, кожен з яких буде оцінюватись на

основі певних параметрів, та на реалізацію кожного з них буде затраченого різний обсяг часу та ресурсів. З іншого боку, залежно від типу параметра (орієнтація на максимізацію чи мінімізацію), необхідно використовувати різні системи зважування. Це приводить до того, що з метою максимально комплексного розв'язання проблеми оцінювання ефективності корегувальних заходів сумування результатів оцінювання параметрів слід проводити на основі декількох рівнів розрахунків: рівень I – враховуються параметри певного типу для одного корегувального заходу; рівень II – враховуються параметри для одного корегувального заходу; рівень III – враховуються параметри для всіх корегувальних заходів.

Таке ієрархічне представлення розрахунку інтегрального показника ефективності корегувальних заходів дає змогу максимально комплексно розв'язати проблему їх оцінювання. В результаті, на основі отриманих значень, можливим є формування висновків про те, яким чином змінюється загальна ефективність корегувальних заходів відносно тривалості та вартості їх реалізації. Очевидно, що вплив корегувальних заходів на значення параметрів є винятково сприятливим, якщо після їх впровадження з кожною додатково затраченою одиницею часу та ресурсів ефективність функціонування виробничо-господарської системи підприємства прискорено зростає. У решті випадків виникає необхідність удосконалення пропонованих заходів, вибору інших, або відмови від процесу їх впровадження за умови впливу тимчасових непередбачуваних чинників.

У третьому розділі «Розроблення інструментарію регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств» удосконалено механізм побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, метод раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємств, а також запропоновано модель економічного оцінювання результатів регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств.

Практика функціонування вітчизняних підприємств свідчить про ірраціональний характер прийняття ними регулювальних рішень, а недоступність повної та актуальної інформації та інші чинники зумовлюють те, що динаміка виробничо-господарських процесів може бути нелінійною відносно часу та витрачених ресурсів на їх реалізацію. Головними вимогами до механізму побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств є: нелінійність характеру залежності, яка базується на застосуванні ступеневої залежності з урахуванням рекурентних значень результуючого параметра; включення фактора інвестицій, оскільки він характеризує перспективи підприємства щодо подальшого економічного розвитку та майбутню його конкурентоспроможність; урахування очікувань щодо перспективної зміни динаміки попиту на ринку (рис. 3).

Виходячи із рис. 3, можна стверджувати, що механізм побудови економіко-математичної моделі реалізується через декілька етапів збору та аналізу даних щодо результатів виробничо-господарської діяльності підприємства, обсягів інвестицій та динаміки ринкового попиту протягом ретроспективних періодів. На основі використання низки перетворень можливим є отримання функціональної залежності, яка на основі ступеневої залежності даватиме змогу дослідити значення обсягу реалізації відносно інвестицій та попиту за всі ретроспективні періоди, протягом яких проводилось спостереження. Причому V – продуктивність виробництва, тис. грн.; a_0 – нульовий

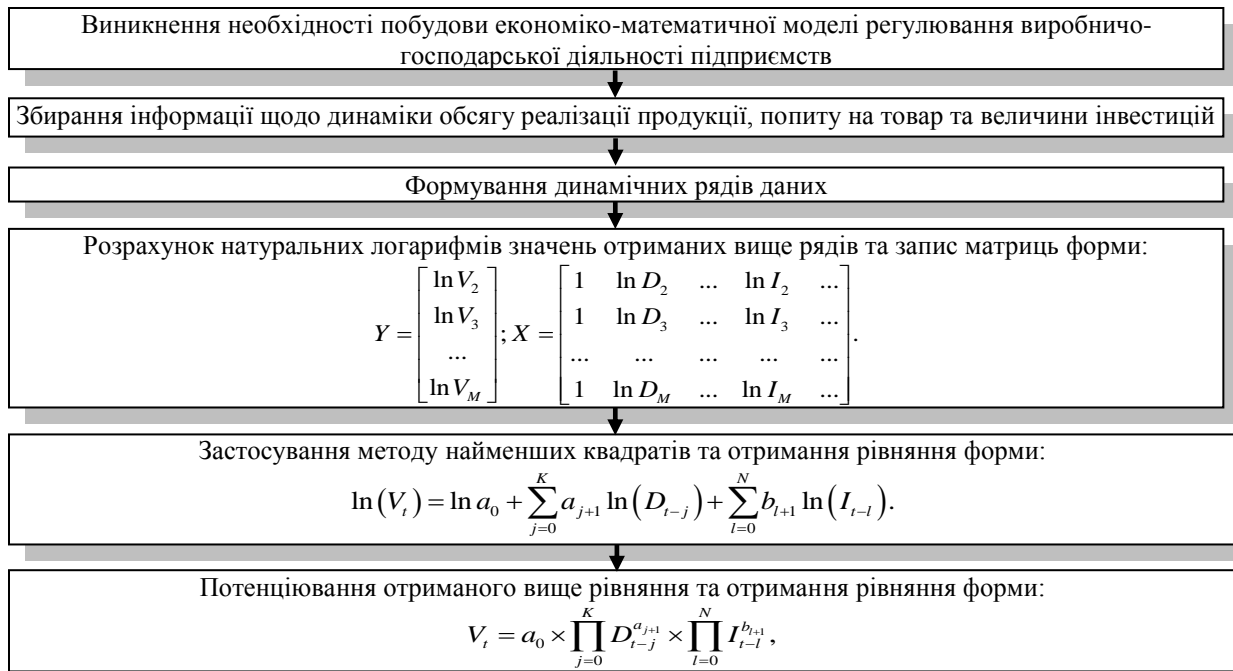

Рис. 3. Механізм побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств

Примітка: побудовано автором

коефіцієнт степеневій моделі; D_{t-j} - значення попиту за період $t-j$, грн.; a_j - степеневий коефіцієнт для попиту періоду $t-j$; I_{t-l} - значення обсягу інвестицій для періоду $t-l$, грн.; b_l - степеневий коефіцієнт для значень інвестицій. j, l - кількість ретроспективних періодів, за які враховуються значення обсягів попиту та інвестицій як окремі змінні, часових періодів

Реалізація послідовності, відображеної на рис. 3, не є завершальним етапом побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, наступним етапом є аналізування одержаного рівняння. На основі вищенаведеного пропонуємо показник, який дозволяє визначити доцільність регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств і дає можливість однозначно оцінити доцільність втручання у стратегію і тактику їх розвитку:

$$r = \frac{\sum_{i=1}^N a_i}{\sum_{j=1}^M b_j}, \quad (3)$$

де $\sum_{i=1}^N a_i$ - сума коефіцієнтів для інвестиційної складової; $\sum_{j=1}^M b_j$ - сума коефіцієнтів для складової попиту.

Розрахунок запропонованого показника здійснений для низки вітчизняних підприємств, зокрема для ТзОВ «Мікро-Ф в ін складі:

$$r = \frac{-0,08996 + 0,06043 - 0,08323}{-0,18335 + 0,116632 + 0,40964} = -0,337.$$

Це дає можливість робити висновки щодо несуттєвості впливу складової інвестицій, яка, окрім того, не дозволяє пришвидшити темпи росту чистого прибутку досліджуваного підприємства, що свідчить про необхідність упровадження регулювальних рішень щодо переорієнтації інвестиційних ресурсів серед видів діяльності підприємства.

Управлінські рішення, які мають на меті покращення економічної ефективності, часто базуються на: визначенні альтернативних напрямків, виборі одного з них, формуванні структури розподілу ресурсів та зусиль в умовах наявності неальтернативних можливостей. Вибір між взаємозамінними напрямками виробничо-господарської діяльності базується на оцінюванні показників результативності та ефективності підприємства та приймається ситуаційно, виходячи із індивідуальних особливостей галузі та суб'єкта господарювання. Для кожного звітного й ретроспективного періоду розраховується у минулому певне структурне співвідношення між напрямками виробничо-господарської діяльності, яке дає змогу сформувати оптимальний портфель із точки зору діяльності підприємства та оптимізувати її з точки зору співвідношення «дохідність-ризик».

Раціональний перерозподіл ресурсів та потенціалу між напрямками або підрозділами підприємства дає змогу забезпечити певний рівень гнучкості та спеціалізованості, які, своєю чергою, визначають рівень конкурентоспроможності суб'єкта господарювання в актуальних умовах швидких змін зовнішнього середовища. Вагомість деяких складових структурної задачі може бути відкорегована шляхом урахування точки зору керівництва, експертів та фахівців у певній сфері. Таким чином, остаточні значення вагомості напрямків можна розрахувати на основі такої формули:

$$\begin{bmatrix} h_1 \\ h_2 \\ \dots \\ h_N \end{bmatrix} = F_m \begin{bmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \dots \\ w_N \end{bmatrix} + F_E \begin{bmatrix} e_1 \\ e_2 \\ \dots \\ e_N \end{bmatrix}, \quad F_m + F_E = 1, \quad (4)$$

де F_m – вагомість математичної складової для вирішення структурної задачі, част. од.; F_E – вагомість складової експертів для вирішення структурної задачі, част. од.; w_1, w_2, w_N – частки, відповідно, першого, другого та N -го напрямків спрямування ресурсів підприємства в умовах регулювання його виробничо-господарської діяльності, част. од.; e_1, e_2, e_N – експертні частки, відповідно, першого, другого та N -го напрямків спрямування ресурсів підприємства в умовах регулювання його виробничо-господарської діяльності, част. од.; h_1, h_2, h_N – остаточні значення структурних коефіцієнтів, част. од.

Оскільки будь-яке підприємство орієнтоване на досягнення якомога більшого значення обсягу реалізації, то оптимізаційна задача може бути представлена у такій формі:

$$V_t = a_0 \times \prod_{j=0}^K D_{t-j}^{a_{j+1}} \times \prod_{l=0}^N \left(I_{t-l}^{b_{l+1}} \times \begin{bmatrix} h_{1,t-l} \\ h_{2,t-l} \\ \dots \\ h_{N,t-l} \end{bmatrix} \right) \rightarrow \max. \quad (5)$$

Рівняння (5) є відображенням формалізованого представлення змін на підприємстві, які мають на меті усунення відхилень, виявлених на попередніх етапах управління. Його можна поділити на складову ретроспективного та поточного попиту на продукцію (зміна цього показника є неможливою, оскільки підприємство зазвичай не володіє можливостями щодо забезпечення повного контролю над ринком) та складову інвестицій (зміни можливі, оскільки розподіл ресурсів між напрямками виробничо-господарської діяльності підприємства є предметом регульованих управлінських рішень його керівників, що формує основу для оптимізації цієї складової на основі зміни її структури). Ці

припущення дають змогу привести задачу щодо визначення змін у виробничо-господарській діяльності підприємства до розв'язання структурної задачі.

Метою пошуку структури розподілу ресурсів є визначення тих напрямків виробничо-господарської діяльності, які є найважливішими, і тих, від яких слід відмовитись, або їх фінансування слід обмежити. Перевагою пропонованої структурної задачі є те, що вона враховує не тільки прибутковість, а й ризиковість окремого напрямку діяльності підприємства, дає змогу визначити необхідний рівень дохідності у перспективі. Задача зводиться до пошуку такого значення доходу, при якому усі структурні коефіцієнти задовольняють умови:

$$\begin{cases} w_1 + w_2 + w_3 + \dots + w_N = 1, \\ w_1, w_2, w_3, \dots, w_N \geq 0. \end{cases} \quad (6)$$

де w_1, \dots, w_N – частки напрямків у загальній структурі виробничо-господарської діяльності підприємства, част. од.; N – кількість виробничо-господарських напрямків, структура розподілу інвестицій між якими досліджується.

Цей розв'язок не є остаточним, оскільки він базується на виключно математичних дослідженнях і має бути апробований або відкоригований експертами чи фахівцями. Запишемо оптимізаційну задачу:

$$\begin{cases} w_1 + w_2 + w_3 + \dots + w_N = 1, \\ w_1 K_1 P_1 + w_2 K_1 P_1 + w_3 P_1 + \dots + w_N P_N = P_x, \\ 2w_1 \text{Var}(P_1, P_1) + 2w_2 \text{Cov}(P_1, P_2) + 2w_3 \text{Cov}(P_1, P_3) + \dots + 2w_N \text{Cov}(P_1, P_N) - \kappa_1 P_1 - \kappa_2 = 0, \\ 2w_1 \text{Cov}(P_2, P_1) + 2w_2 \text{Var}(P_2, P_2) + 2w_3 \text{Cov}(P_2, P_3) + \dots + 2w_N \text{Cov}(P_2, P_N) - \kappa_1 P_2 - \kappa_2 = 0, \\ 2w_1 \text{Cov}(P_3, P_1) + 2w_2 \text{Cov}(P_3, P_2) + 2w_3 \text{Var}(P_3, P_3) + \dots + 2w_N \text{Cov}(P_3, P_N) - \kappa_1 P_3 - \kappa_2 = 0, \\ \dots \\ 2w_1 \text{Cov}(P_N, P_1, r_1) + 2w_2 \text{Cov}(P_N, P_2) + 2w_3 \text{Var}(P_N, P_3) + \dots + 2w_N \text{Cov}(P_N, P_N) - \kappa_1 P_N - \kappa_2 = 0, \end{cases} \quad (7)$$

де P_1, \dots, P_N – прибуток від наданих послуг, проданих товарів для, відповідно, 1-го та N -го виробничо-господарських напрямків, грн.; Var – варіація дохідностей напрямків виробничо-господарської діяльності підприємств; Cov – коваріація дохідностей напрямків виробничо-господарської діяльності підприємств; κ_1, κ_2 – добутки Лагранжа, випадкові числа, які не відіграють жодної ролі і необхідні тільки для того, щоб звести системи лінійних рівнянь до однорідної форми.

Ключовим критерієм системи рівнянь (7) є прибуток, оскільки він більш детально характеризує економічну ефективність досліджуваних напрямків, а сама система характеризує остаточний запис оптимізаційної задачі для визначення структурних коефіцієнтів розподілу інвестиційних ресурсів між напрямками виробничо-господарської діяльності підприємства. Її можна відобразити у матричній формі наступним чином:

$$K \times X = Y. \quad (8)$$

де X – вектор невідомих системи рівнянь (7); Y – вектор залежних змінних рівнянь системи (7). Відповідно, матричним розв'язком рівняння (8) буде:

$$X = K^{-1} \times Y. \quad (9)$$

Пропонований розрахунок оптимальної структури напрямків операційної діяльності впроваджено в практиці функціонування низки вітчизняних компаній. Зокрема, на переробному підприємстві ТзОВ «Мікро-Ф» провадилась аналізування виробничої діяльності на прикладі 6-ти товарів. Відповідно, товар № 1 - дровоколи; товар № 2 – прес

для макулатури; товар № 3 – запчастини для навантажувачів; товар № 4 - труби та штока для гідро циклів; товар № 5 - навісне обладнання; товар № 6- навантажувачі власного виробництва. Для ТзОВ «Мікро-Ф» вектор розв’язків матиме наступну форму:

$$X = \begin{pmatrix} 0,176638526 \\ 0,205840979 \\ 0,175433999 \\ 0,087134258 \\ 0,193311628 \\ 0,16164061 \\ -1656,127367 \\ 156836712,1 \end{pmatrix}$$

Шляхом аналізування результатів низки математичних перетворень встановлюємо, що при відмові від виробництва товару № 3 (запчастин для навантажувачів) прибуток виробничо-господарського портфеля зростає на 7,2 %, а ризик за ним збільшиться на 2,1 %. Це свідчить про доцільність прийняття рішення щодо скорочення або припинення фінансування виробництва даного товару.

Для доведення або спростування раціональності регулювальних управлінських рішень необхідним є проведення їх економічного оцінювання, що дасть можливість визначення ефективності пропонованих заходів і доцільності продовження використання розроблених математичних моделей. Варто зазначити, що обсяг реалізації також не є єдино можливим або раціональним критерієм, на основі якого можна визначити успішність результатів прийнятих регулювальних рішень у сфері виробничо-господарської діяльності шляхом удосконалення портфеля підприємства на ринку товарів та послуг. Іншим таким критерієм може бути чистий прибуток, оскільки він також характеризує витрати підприємства і відображає фінансовий результат його діяльності. Логічним є те, що чим вищою є кореляція між коефіцієнтом автономії та зміною чистого прибутку, тим більш надійною та точною є пропонована математична модель. На основі цих припущень можна описати наступні випадки: 1) результати регулювання є сприятливими і призводять до підвищення ефективності функціонування підприємства; 2) результати регулювання виробничо-господарської діяльності є невизначеними; 3) результати регулювання виробничо-господарської діяльності є несприятливими для підприємства.

Шляхом аналізування виробничо-господарської діяльності ТзОВ «Мікро-Ф» визначено степеневе рівняння, яке характеризує зміну чистого прибутку відносно часу та коефіцієнта незалежності. Це рівняння можна представити таким чином:

$$p(t, r) = 136,52 \times t^{0,52} \times r^{4,1} \quad (10)$$

де p - чистий прибуток, грн.; r - коефіцієнт автономії підприємства; t - категорія часу, виміряна у числах натурального ряду.

Як бачимо з рівняння (10), для ТзОВ «Мікро-Ф» спостерігається уповільнення зростання чистого прибутку в часі (рис. 4), що свідчить про зниження його конкурентоспроможності, несприятливість змін у зовнішньому середовищі, низький рівень економічної ефективності прийнятих регулювальних рішень. За умови, коли значення степеневих коефіцієнтів будуть більшими за одиницю, це буде достатнім обґрунтуванням того, що регулювальні рішення були ефективними і сприяли покращенню виробничо-господарської діяльності підприємства.

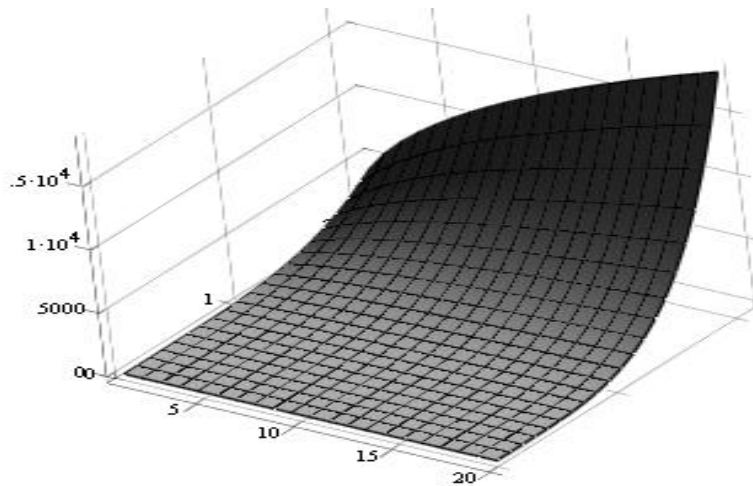

Рис. 4. Зміна чистого прибутку ТзОВ «Мікро-Ф» у часі відносно коефіцієнта автономії, розрахована на основі помісячних даних за період 2014 - 2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних ТзОВ «Мікро-Ф»

Пропонована нами модель економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств (рис. 5) дозволить здійснювати детальне описання результатів проведених досліджень та відобразити процес оцінювання регулювальних рішень із урахування отриманих вище наукових результатів.

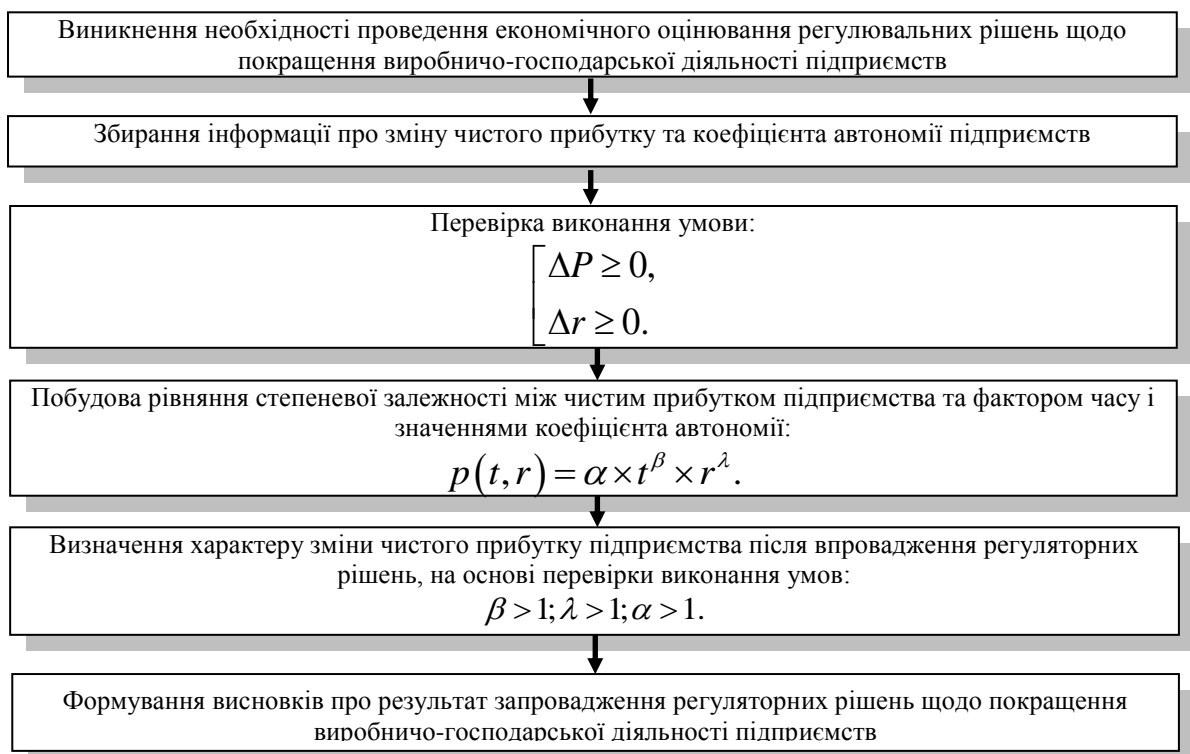

Рис. 5. Модель економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств

Примітка: побудовано автором

Чистий прибуток не є єдиним показником, який може використовуватись для вирішення досліджуваної наукової проблеми. Альтернативою може бути будь-який інший показник, який підприємство вибере в якості критерію відстеження зміни рівня економічної ефективності своєї виробничо-господарської діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо розроблення теоретико-методологічної та методико-прикладної бази регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств. Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. Розмежовано означення понять «регулювання», «система регулювання», «зворотній зв'язок», «регулятор», «корегування» тощо, побудовано ієрархічний взаємозв'язків між управлінням та регулюванням, який дає змогу збагатити систему менеджменту, розглянути регулювання як особливий вид управлінської діяльності, що виникає й видозмінюється внаслідок реакції керуючої системи на впливи внутрішнього чи зовнішнього середовища, і полягає у вирівнюванні відхилень регульованої величини від заданого значення (норми, яка визначається управлінням), збоїв, недоліків тощо через розроблення і впровадження відповідних заходів для підтримання в системі встановлених параметрів.

2. Розвинуто класифікацію видів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств, шляхом введення нових типологічних ознак (наявність зворотного зв'язку, спосіб регулювання, характер заданого впливу, форма перехідного процесу, напрям здійснення), що дозволяє формування комплексної інформаційної бази щодо різного роду особливостей здійснення регульовальних заходів.

3. Розвинуто модель взаємозв'язку ознак корегувальних заходів і результатів діяльності підприємств, а саме відображено ієрархічну класифікацію впливу чинників макрорівня на стан виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання макрорівня, що дає змогу більш ретельного описання взаємозалежності між факторами зовнішнього середовища підприємств та результатами їх виробничо-господарської діяльності.

4. Удосконалено механізм побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства, який базується на використанні ступеневої залежності обсягу реалізації продукції від величини інвестицій та динаміки попиту на ринку і дозволяє здійснювати оцінювання рівня стратегічної автономії підприємств відносно несприятливих коливань у структурі споживчого попиту та раціональності інвестиційних рішень, які приймаються у сфері її виробничо-господарської діяльності.

5. Удосконалено метод раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємства, який базується на використанні теорії портфельних інвестицій і дозволяє здійснювати побудову та розв'язання оптимізаційної задачі пошуку оптимального розподілу ресурсів підприємств серед напрямків їх виробничо-господарської діяльності.

6. Розроблено модель економічного оцінювання регульовальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств, яка передбачає аналізування нелінійної зміни цільового критерію економічної ефективності підприємств після запровадження регульовальних рішень, що дає змогу формування однозначного висновку стосовно характеру впливу регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств на їх поточний та перспективний стан.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1.1. Публікації у наукових фахових виданнях України

1. * Лакіза, В. В. та Кузьмін, О. Є., 2018. Економічне оцінювання результатів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*, 1, с.100-106. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Ulrichsweb Global Serials Directory*, *Research Papers in Economics*, РИИЦ, *Index Copernicus (Польща)*, *Directory of Open Access Journals*, *CiteFactor* та інші). (Особистий внесок автора: удосконалено економіко-математичний інструментарій оцінювання змін після здійснення регулювання).

2. *Лакіза, В. В., 2018 с. Процедура здійснення змін в результаті регулювання процесів функціонування підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*, 2(10), с. 74-80. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Google Scholar*, *Ulrichsweb Global Serials Directory*, *Bielefeld Academic Search Engine*, *Polish Scholarly Bibliography*, *ResearchBib*, *JOURNAL FACTOR* та інші).

3. *Лакіза, В. В., 2018 д. Сучасний стан інформаційного забезпечення процесу розробки регульовальних заходів на підприємствах переробної промисловості. *Ефективна економіка*, [online] 1. Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/69.pdf > [Дата звернення 20 січня 2018]. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus (Польща)*,; *Google Scholar*).

4. Лакіза, В.В., 2015. Ризик регулювання в процесі планування виробничо - господарської діяльності підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 819, с.58-65.

5. Лакіза, В. В. та Іванова, О. Б., 2005. Регулювання в системі управління водопровідно-каналізаційними підприємствами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Логістика»*.-Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 526, с.358-364. (Особистий внесок автора: виокремлено етапи регулювання виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання, надано рекомендації щодо їх реалізації).

6.Лакіза, В. В., 2005. Здійснення корегульовальних заходів у процесі планування виробничо-господарської діяльності підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, 533, с.163-167.

7.Лакіза, В. В. та Кузьмін, О. Є., 2004. Регулювання в організаційних системах. *Проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств різних форм власності: Сб. научн. тр.: В.3 т, Т.2*, с. 31-36. (Особистий внесок автора: виокремлено еквівалентні елементи систем регулювання та організування).

8.Лакіза, В.В., 2004 с. Регулювання в системі менеджменту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 517, с.46-52.

9.Лакіза, В.В., 2003 а. Регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства: сутність та особливості реалізації. *Вісник Національного університету*

*

Видання одночасно належить до наукових видань, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

«Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 494, с.57-64.

1.2. Публікація у науковому періодичному виданні іноземної держави

10.Лакіза, В. В., 2018 б. Критерій доцільності регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства. *Международный научный журнал International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 1 (13), с.128-134. (Міжнародна представленість та індексація журналу: *Index Copernicus (Польща)*).

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

11.Лакіза, В. В., 2018 а. Проведення змін в процесі діяльності суб'єкта господарювання. В.: *Глобальні проблеми економіки та фінансів : X Міжнародна науково-практична конференція*. Київ-Прага-Відень, Україна, 28 лютого 2018 р. Київ: ГО «Фінансово-економічна наукова рада»

12.Лакіза, В. В., 2016 а. Механізм впровадження регулюючих заходів в процесі функціонування підприємства. В.: *Актуальні питання організації та управління діяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання: VI всеукраїнська науково-практична Інтернет – конференція*. Харків, Україна, 17 листопада 2016р. Харків: Національна академія Національної гвардії України

13.Лакіза, В. В., 2016 б. Особливості інформаційного забезпечення регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства. В.: *Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах інтеграції: досягнення та проблеми: Всеукраїнська науково-практична Інтернет – конференція*. Харків, Україна, 19-22 жовтня 2016р. Харків: Українська інженерно-педагогічна академія

14.Лакіза, В. В. та Ронек, Г., 2014. Ризики здійснення регулювання в процесі планування експортно-імпоротної діяльності підприємства. В.: *Проблеми управління експортно-імпоротною діяльністю: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Львів, Україна, 13 травня 2014 р. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». (Особистий внесок автора: запропоновано перелік ризиків здійснення регулювання в процесі зовнішньоекономічної діяльності підприємства).

15.Лакіза, В. В. та Стасюк, Н.Р., 2006. Прогнозування як елемент регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства. В.: *Маркетинг та логістика в системі менеджменту: VI міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 9-11 листопада 2006р. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». (Особистий внесок автора: виокремлено прогнозування, як елемент регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства).

16.Лакіза, В. В. та Іванова, О. Б., 2004. Регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств комунального господарства-основний фактор економічної обґрунтованості тарифів. В.: *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: V Міжнародна наукова конференція студентів та молодих учених*. Донецьк, Україна, 12 грудня 2004р. Донецьк: Донецький національний університет. (Особистий внесок автора: наведено важелі регулювання тарифної політики підприємств комунального господарства).

17.Лакіза, В. В. та Іванова, О. Б., 2004. Вплив зовнішнього та внутрішнього середовища на формування функції регулювання. В.: *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: V Міжнародна наукова конференція студентів та молодих учених*. Донецьк, Україна, 12 грудня 2004р. Донецьк: Донецький національний університет. (Особистий внесок автора: наведено й охарактеризовано фактори, які формують функцію регулювання).

18.Лакіза, В. В. та Кузьмін, О. Є., 2004. Регулювання в організаційних структурах управління. В.: *Проблеми розвитку підприємств і нових економічних структур в сучасних умовах: Всеукраїнська науково-практична конференція*. Донецьк, Україна, 20-21 мая 2004 г. Донецьк: НАН України. Інститут економіки промисловості. (Особистий внесок автора: охарактеризовано організаційну структуру управління як одночасно розімкнену систему багатозв'язкового регулювання, де розглядається декілька регульованих параметрів).

19.Лакіза, В. В. та Стасюк, Н. Р., 2004. Збурення в процесі виробництва-способи їх усунення. В.: *Економіка і маркетинг в XXI сторіччі: V Міжнародна конференція студентів та молодих вчених*. Донецьк, Україна, 14-16 травня 2004р. Донецьк: РВА ДонНТУ. (Особистий внесок автора: запропоновано способи усунення збурень, які виникають в процесі функціонування суб'єктів господарювання).

20.Лакіза, В. В., 2004 а. Етапи процесу регулювання в системі управління підприємства. В.: *Маркетинг та логістика в системі менеджменту: V Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 7-9 жовтня 2004р. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

21.Лакіза, В. В., 2004 б. Критерій якості процесу регулювання та надійність системи. В.: *Наука і вища школа: XII міжвузівська студентська наукова конференція*. Запоріжжя, Україна, 20 травня 2004 р. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ».

22.Лакіза, В. В., 2004 д. Стійкість системи регулювання в організації. В.: *Управління у XXI столітті: погляд молодих вчених: Всеукраїнська наукова конференція молодих науковців*. Хмельницький, Україна, 27-28 лютого 2004р. Хмельницький: Видавництво ХГУП.

23.Лакіза, В. В., 2004 е. Управління та регулювання: базові термінологічні відмінності. В.: *Проблеми управління міжнародною економічною діяльністю: Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих науковців*. Львів, Україна, 22-23 квітня 2004 р. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

24.Лакіза, В. В., 2003 в. Регулювання мотиваційних систем. В.: *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: IV міжнародна наукова конференція студентів та молодих учених*. Донецьк, Україна, 11 листопада 2003 р. Донецьк: ДонНУ.

3. Інші публікації, що додатково відображають результати дисертації

25.Лакіза, В. В. та Піх, Б.П., 2004. Регулювання як управлінська категорія. *Щорічний науково-виробничий журнал «Проектування, виробництво та експлуатація автотранспортних засобів і поїздів», 11, с.225-230.* (Особистий внесок автора: наведено задачі та ряд проблем, які вирішуються в процесі регулювання, виокремлено типи систем регулювання).

АНОТАЦІЯ

Лакіза В. В. Регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

Дисертацію присвячено розробленню теоретичних положень і методико-практичних рекомендацій регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств. Вперше розроблено модель економічного оцінювання регулювальних рішень щодо покращення виробничо-господарської діяльності підприємств. Удосконалено механізм побудови економіко-математичної моделі регулювання виробничо-господарської діяльності підприємства; метод раціоналізації виробничо-господарського портфеля підприємства. Дістали подальший розвиток тлумачення категорій регулювання (термінів «регулювання», «система регулювання», «зворотний зв'язок», «регулятор», «коригування» тощо) та побудова ієрархічної узгодженості між управлінням та регулюванням; класифікація видів регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств.

Ключові слова: управління, система управління, регулювання, система регулювання, корегування, зворотній зв'язок, метод, модель.

ANNOTATION

Lakiza V. V. Regulation of production and economic activity of enterprises. – On the rights of manuscript

A dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Philosophy in the specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by types of economic activities). – Lviv Polytechnic National University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2018.

The dissertation is dedicated to development of theoretical frameworks as well as methodical and practical recommendations for regulation of economic activities of enterprises.

The author has initially developed a model of economic assessing regulatory decisions regarding enhancing economic activities of enterprises. The author has improved a mechanism of building a mathematical model for regulation of the economic portfolio of an enterprise and a method for rationalization of the economic portfolio of an enterprise. The author has enhanced definitions of categories of regulation (notions such as “regulation”, “system of regulation”, “feedback”, “regulator”, “correction”, etc.) and building the hierarchic coherence between management and regulation. The author has expended a classification of types of the regulation, using features such as existence of feedback, a regulation method, nature of an exerted influence, a form of a transition process, and a direction of implementation. The author has enhanced a model of interrelation between necessary characteristics of corrective measures and results of economic activities of enterprises.

Key words: management, management system, regulation, system of regulation, correction, feedback, method, model.

АННОТАЦИЯ

Лакиза В. В. Регулирование производственно – хозяйственной деятельности предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет «Львівська політехніка» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2018.

Целью исследования является разработка теоретических положений и методико-практических рекомендаций регулирования производственно-хозяйственной деятельности предприятий.

Для достижения указанной цели в работе установлены и решены задачи теоретического, методического и прикладного характера: уточнить трактовку категорий «управление», «система управления», «регулирование», «система регулирования», «корректировки», «обратная связь», выделить место регулирования в системе управления производственно-хозяйственной деятельностью предприятия; развить совокупность элементов, которые позволят сформировать классификацию регулирования производственно-хозяйственной деятельности предприятий, определить и раскрыть их содержательное наполнение; развить модель взаимосвязи признаков корректирующих мероприятий и результатов деятельности предприятий; усовершенствовать экономико-математическую модель механизма регулирования производственно-хозяйственной деятельности предприятий; усовершенствовать метод рационализации производственно-хозяйственного портфеля предприятий; предложить модель экономической оценки регулирующих решений по улучшению производственно-хозяйственной деятельности предприятий.

Объектом исследования является регулирование производственно-хозяйственной деятельности предприятий. Предметом исследования является теоретические положения, методологические подходы и прикладные аспекты совершенствования функции регулирования производственно-хозяйственной деятельности предприятий.

Полученные в диссертации результаты и разработанные рекомендации представляют собой комплекс теоретико-прикладных положений по регулированию производственно-хозяйственной деятельности предприятий.

В первой главе «Теоретические и прикладные основы регулирования производственно - хозяйственной деятельности предприятий» обоснована сущность и значение понятий управление, корректировки и регулирование в системе менеджмента предприятий, развита классификация, а также выделены ключевые этапы процесса регулирования производственно - хозяйственной деятельности предприятий.

Полученные наработки дают возможность рассматривать регулирование как особый вид управленческой деятельности, который возникает и видоизменяется как реакция управляющей системы на воздействия внутренней или внешней среды, и заключается в выравнивании отклонений регулируемой величины от заданного значения (нормы, определяется управлением), сбоев, недостатков и т.п. через разработку и внедрение соответствующих мер для поддержания в системе заранее определенных и установленных параметров.

На основании анализа литературных источников и практики функционирования субъектов хозяйствования классификацию регулирования производственно - хозяйственной деятельности предприятий дополнено введением рядом классификационных признаков: наличие обратной связи (замкнутое (с жесткой и с гибкой обратной связью (положительное и отрицательное) разомкнутое и комбинированное), способ регулирования (регулирование с помощью внешнего вмешательства; саморегулирование (неспецифическое и специфическое) саморегулирование при частичном внешнем вмешательстве); характер заданного воздействия (программное; регулирование со слежением; экстремальное (оптимальное) адаптационное) форма переходного процесса (затухающее (устойчивое) неустойчивое; растущее) направление осуществления (прямое и косвенное (статическое и астатическая)).

Во второй главе «Оценка процессов регулирования производственно - хозяйственной деятельности предприятий» проанализированы информационное обеспечение процесса разработки корректирующих мероприятий, усовершенствован процесс формирования альтернативных вариантов корректирующих мероприятий, а также метод оценки разработанных корректирующих действий.

Предложенная модель взаимосвязи обеспечительных характеристик корректирующих мероприятий и результатов деятельности предприятий позволяет обеспечить комплексность диагностики информационного обеспечения субъектов, ответственных за разработку корректирующих мероприятий, рассматривая отдельно ее результаты на макроуровне (позволит сформировать выводы об общем состоянии отраслей, объединенных перерабатывающей промышленностью) и микроуровне (даст возможность обобщения результатов функционирования отдельных предприятий).

В третьей главе «Разработка инструментария регулирования производственно - хозяйственной деятельности предприятий» усовершенствован механизм построения экономико-математической модели регулирования производственно-хозяйственной деятельности предприятий, метод рационализации производственно-хозяйственного портфеля предприятий, а также предложена модель экономической оценки результатов регуляционных решений по улучшению производственно-хозяйственной деятельности предприятий.

Главными требованиями к экономико-математической модели регулирования производственно-хозяйственной деятельности предприятий являются: нелинейность характера зависимости, основанная на применении степенной зависимости с учетом рекуррентных значений результирующего параметра; включение фактора инвестиций, поскольку он характеризует перспективы предприятия по дальнейшему экономическому развитию и будущую его конкурентоспособность; учета ожиданий относительно перспектив изменения динамики спроса на рынке. Предлагаемый математический инструментарий имеет целью оптимизацию и автоматизирование процедуры корректировки отклонений, что позволит удешевить и сократить продолжительность процесса регулирования управленческих решений.

Ключевые слова: управление, система управления, регулирования, система регулирования, корректировки, обратная связь, метод, модель.